

ارائه مدل رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی (مورد مطالعه: منطقه آزاد ماکو)

کاوه ایران زاده بوکانی^۱

حسین ادب^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۳

محمدرضا کاباران زاده^۳

چکیده

با توجه به نقش و اهمیت کارآفرینی و سابقه درخشان کارآفرینان در توسعه بسیاری از کشورها و باتوجه به مشکلات اقتصادی زیادی که کشور با آن مواجه بوده و دست یاری از هر سویی می‌طلبد، ترویج و اشاعه مفهوم کارآفرینی بسترسازی برای فرهنگ حامی کارآفرینی و مهمتر از همه تربیت افراد کارآفرین برای تمامی جوامع مخصوصاً ایران از اهمیت و ضرورت حیاتی برخوردار است. لذا هدف تحقیق ارائه مدل رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی است. روش تحقیق ترکیبی از نوع اکتشافی، توسعه‌ای-کاربردی است. جامعه آماری در مرحله کیفی ۱۵ نفر خبرگان، متخصصین رشته کارآفرینی و کارآفرینان منطقه آزاد است. که به روش نمونه‌گیری غیرتصادفی انتخاب شدند. جامعه آماری مرحله کمی نیز ۱۳۰ نفر از کارآفرینان میباشند. روش گردآوری داده، پیمایشی است و ابزار گردآوری داده‌ها در مرحله کیفی، مطالعه سیستماتیک و مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته و در مرحله کمی نیز پرسشنامه است. روایی محتوای کیفی از طریق روایی صوری تأیید شد و پایایی محتوای کیفی از طریق ضریب آلفای کرنباخ تأیید شد که ۰/۸۱ شده بود که مدل تحقیق از پایایی مناسب برخوردار است. روایی و پایا پرسشنامه نیز از طریق روایی همگرا و پایایی ترکیبی تعیین شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌های در مرحله کیفی، تحلیل مضمون بود و روش تجزیه و تحلیل داده در مرحله کمی، روش معادلات ساختاری بود. در مرحله کیفی ۵ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون فرعی مدل از شناسایی شد. یافته در محله کمی نشان داد که فرضیه‌ها همگی تاثیرمعناداری دارد و مدل از برازش برخوردار است. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که منطقه آزاد ماکو منطقه ای مناسب جهت توسعه کارآفرینی برای ساکنین و غیره ساکن می‌باشد و سبب رشد اقتصادی منطقه و کشور می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود در جهت مدیریت کارآفرینی، خط مشی‌ها و برنامه‌های قابل اجرا تدوین گردد. **واژه‌های کلیدی:** کارآفرینی، رشد کارآفرینی، منطقه آزاد، توسعه منطقه.

طبقه بندی JEL: M55، M56

۱ گروه مدیریت کارآفرینی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. Kaveh.iranzadeh@yahoo.com

۲ گروه مدیریت صنعتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول). adabhossein@yahoo.com

۳ گروه مدیریت صنعتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. kabaranzad@yahoo.com

۱- مقدمه

در دهه های اخیر، کارآفرینی با فرآیند خلق و پیگیری فرصت های نوآورانه برای تولید ارزش در جامعه به عنوان ابزار و مکانیزم توسعه اقتصادی و اجتماعی توسط نویسندگان و سیاست گذاران مورد توجه قرار گرفته است. با مروری بر اقتصاد کشورهای مختلف مشخص می شود که برخی مناطق نسبت به مناطق دیگر دارای عملکرد اقتصادی بهتری هستند و افراد بیشتری درگیر فعالیت های کارآفرینانه هستند و در مقایسه با میانگین کشور رشد اقتصادی بالاتری دارند. این رشد فزاینده ناشی از ساختار اقتصادی مناسب، وجود مزیت های نسبی در فعالیت های مختلف و سیاست گذاری و برنامه ریزی منطقه ای صحیح است. زمینه نهادی شامل ساختار فرهنگی، ماهیت فرصت های کارآفرینانه و مردمی که آن فرصت ها را شناسایی کرده و اقدام به بهره برداری از آن می نمایند را تحت تاثیر قرار می دهد (خداپناه و همکاران، ۱۴۰۰). کارآفرینی نقش بسیار مهمی در اقتصاد کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته دارد و در احیا و توسعه اقتصاد موثر است. رویکرد کارآفرینانه در اداره سازمان ها و استفاده از خلاقیت و نوآوری می تواند بسیاری از نواقص موجود در هر سازمانی را از بین ببرد، بنابراین کارآفرینی مورد توجه سازمان هایی است که می توانند عملیات و استراتژی های خود را برای مزیت رقابتی تنظیم کنند (عاشوری و همکاران، ۱۴۰۰). توسعه کارآفرینی فرآیندی پیچیده، بلندمدت و فراگیر است و امروزه به استراتژیک ترین و مهمترین ابزار توسعه اقتصادی جوامع پیشرفته تبدیل شده است (مختارپور و شورش، ۱۴۰۱).

توسعه کارآفرینی نیز به فرآیند ارتقای دانش و مهارت های کارآفرینی از طریق آموزش ساختارمند و برنامه های نهادسازی گفته می شود. از نظر دیده بانی جهانی کارآفرینی، توسعه کارآفرینی به معنای افزایش ادراکات، گرایش ها، میزان انواع فعالیت ها و اشتیاق کارآفرینانه در کشورهاست (مرادی و همکاران، ۱۳۹۵). لذا ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی از جمله عوامل توسعه اقتصادی است که می تواند موجب جذب سرمایه، انتقال فناوری، آموزش نیروی انسانی، مدیریت علمی، وصل به بازارهای جهانی و در نهایت دریچه ای به سوی توسعه اقتصادی شود. در کشور ما نیز با توجه به حضور کمرنگ اقتصاد ملی در عرصه رقابت جهانی، ایجاد مناطق آزاد به عنوان عاملی موثر در جهت جبران فرصت های از دست رفته و ارتقای جایگاه اقتصادی کشور، مورد توجه و تاکید سیاست گذاران نظام اقتصادی می باشد (فدایی، ۱۳۹۰). تدوین بسته های سیاستی و حمایتی در مناطق آزاد برای رونق بخشیدن به تولید، مستلزم کمک به کارآفرینی و بهبود فضای کسب و کار به شمار می رود. در این خصوص، باید کمیته فرامنطقه ای بهبود فضای کسب و کار تشکیل شود. بسترسازی برای تولید برندهای ایرانی با استفاده از مزایای اقتصادی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی نکته حائز اهمیت دیگر، استفاده از شرایط اقتصادی کشورهای همسایه پیرامونی با هدف رونق تولید و افزایش صادرات است (خلیلی، ۱۳۹۸). از طرفی ویژگی های منحصر به فرد هر منطقه تاثیر بسیاری در موفقیت فرایند کارآفرینی خواهد داشت (کور سگارد و همکاران، ۲۰۱۵). اهمیت و ضرورت پرداختن به موضوع کارآفرینی علاوه بر تولید ثروت و توسعه تکنولوژی این است که کارآفرینی و عوامل مؤثر بر آن منجر به افزایش کارایی اقتصادی می شود، نوآوری را به بازار کار و تولید می آورد، مشاغل جدید ایجاد می کند و وضعیت اشتغال را بهبود می بخشد (ساغری و همکاران، ۱۳۹۷). موسسه توسعه جهانی کارآفرینی در گزارشی پیش بینی کرده بود در سال ۲۰۱۶، کارآفرینی ایران در میان ۱۳۰ کشور جهان، ۸۰ و در میان ۱۵ کشور منطقه خاورمیانه و

شمال آفریقا ۱۴ خواهد بود. لذا در ایران، خصوصاً منطقه آزاد در دهه گذشته نه تنها اهداف برنامه های توسعه کارآفرینی محقق نشده است، بلکه در برخی شاخص ها رکود داشته است. در نتیجه، خلأ انجام پژوهش در زمینه شناسایی عوامل توسعه کارآفرینی در منطقه آزاد و ارائه مدل و الگویی جهت توسعه و رشد کارآفرینی جهت توسعه منطقه آزاد ماکو از منظر کارآفرینان بومی و براساس تجربیات آن ها به خوبی احساس می شود. بنابراین در صورتی که در زمینه توسعه اقتصادی مناطق آزاد برنامه ریزی اصولی صورت گیرد می تواند منجر به بهبود وضعیت کارآفرینی، افزایش اشتغال، وضع درآمد، تنوع منابع درآمدی گردد. لذا مسئله اصلی تحقیق حاضر این است که الگوی رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو کدام است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

کارآفرینی

کارآفرینی پدیده‌ای است که در محیطها و مجموعه‌های مختلف اتفاق می‌افتد و سبب رشد اقتصادی از طریق نوآوری‌هایی می‌شود که افراد در پاسخ به موقعیت‌های اقتصادی ایجاد کرده‌اند و این ارزش‌ها را هم برای افراد و هم برای جامعه خود به وجود آورده‌اند (مختارپور و شورج، ۱۴۰۱). اشتغال و کارآفرینی مولفه‌های کلیدی در توسعه کنترل شده، بهبود ابعاد اقتصادی، اجتماعی و طبیعی هستند (یان، ۲۰۲۱). و براساس متون علمی، کارآفرینی فرایندی است که طی آن فرصت‌هایی شناسایی می‌شوند که به شروع فعالیت اقتصادی می‌انجامد و این مهم الزاماً با راه اندازی شرکت‌ها انجام نمی‌شود (دوبسون و مسلوسکی^۱، ۲۰۲۰). در تعریفی دیگر کارآفرینی فرایندی پویاست که طی آن شخص یا سازمان فعالیت کارآفرینانه را درک می‌کند؛ سپس این فعالیت به مرحله باروری، کمودکی، نوجوانی و همچنین مرگ منتهی می‌شود (گیورریرو^۲ و همکاران، ۲۰۲۰).

رشد کارآفرینی

توسعه به بهبود، رشد و گسترش همه شرایط و ابعاد مادی و معنوی حیات اجتماعی را گویند که در رابطه بین دولت و ملت بوجود می‌آید و شرایط مناسبی را از امنیت، آزادی فردی، مشارکت سیاسی، رشد اقتصادی و رفاه مالی و غیره را مهیا می‌کند. با توجه به گستردگی مفهوم توسعه، این مفهوم در شاخه‌های متعددی تقسیم‌بندی میشود که شامل توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی، توسعه اجتماعی، توسعه فرهنگی و غیره است که مجموع اینها شاخص‌های یک جامعه توسعه‌یافته را تشکیل می‌دهد (پیری سارمانلو، ۱۳۹۶). تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزار پیشرفت اقتصادی کشورهای، به ویژه کشورهای در حال توسعه است (فردوسی و مولوی طالقانی، ۱۳۹۸). شناسایی عوامل و سیاست‌های کارآفرینی در ایجاد محیط مساعد برای توسعه کارآفرینی اثرگذار است (میرزانتی و همکاران، ۲۰۱۵). نتایج مطالعات دویر و همکاران (۲۰۱۰) نشان داد مهارت شناسایی فرصت بر توسعه کسب و کار مؤثر است.

¹ Dobson & Mcluskie

² Guerrero

بدون شک مهمترین آثار توسعه کارآفرینی، افزایش نوآوری، ارتقای سطح فناوری، افزایش تعداد ثبت اختراعات و ابداعات، تولید دانش فنی، ایجاد اشتغال و تولید و توزیع درآمد در سطح جامعه است (کراوتس، ۲۰۱۷) که در نتیجه می تواند افزایش ثروت ملی را در برداشته باشد. از این رو توسعه کارآفرینی به عنوان یک استراتژی کلان در یک جامعه، مستلزم افزایش و یا بهبود ادراکات، گرایش ها و رفتار کارآفرینانه در کلیه سطوح فردی، تیمی، سازمانی، صنعت و ... به ویژه در سطح ملی است (توربان و همکاران، ۲۰۱۰).

منطقه آزاد تجاری ماکو

مناطق آزاد تجاری صنعتی را باید پلی بین اقتصاد ملی و بین الملل در نظر گرفت که از یکسو با جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی پایه توسعه صادرات را استحکام بخشیده و از طرف دیگر با بهره گیری از منابع و استعداد های بالقوه کشور، مزیت های نسبی اقتصاد را در زمینه اقتصاد بین الملل به بالفعل تبدیل می کند. هدف از ایجاد و توسعه مناطق آزاد؛ افزایش و توسعه صادرات، ایجاد اشتغال، جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی و انتقال تکنولوژی، افزایش درآمدهای عمومی، افزایش توریسم، ارتقای جایگاه اقتصادی کشور و بهره مندی از اقتصاد رقابتی است. مناطق آزاد یا مناطق پردازش صادرات به عنوان راهکارهایی برای تغییر جهت کلی اقتصاد از درونگرایی به برونگرایی و تجارت آزاد، مورد استفاده اغلب کشورهای رو به رشد قرار گرفته است. یکی از عوامل موفقیت مناطق آزاد، شناسایی تواناییها و استعداد های بالقوه هر منطقه، مختلف به منظور تعیین نقاط مناسب برای تبدیل شدن به منطقه آزاد تجاری صنعتی است (سلامی، ۱۳۹۶). امروزه مناطق آزاد یکی از موثرترین و مهمترین ابزارهای توسعه، رشد و جذب سرمایه گذاری خارجی و همچنین جذب توریست به شمار میرود. همانطور که در قلب سیاست جایگزینی واردات، حمایت از صنایع نوزاد بود، در قلب سیاست توسعه صادرات بحث ایجاد مناطق آزاد تولیدی و تجاری مطرح بود و ادعا میشد اگر چنین مناطقی ایجاد شود در بسیاری از کمپانیهای خارجی انگیزه سرمایه گذاری در این مناطق ایجاد خواهد شد که به تبع آن، تکنولوژی جدید، اشتغال جدید و توان صادرات و ارز از آن حاصل خواهد گردید که توسعه صنعتی کشور را به دنبال خواهد داشت؛ لذا مناطق آزاد تجاری مورد توجه قرار گرفتند (پیری سارمانلو، ۱۳۹۶). منطقه آزاد ماکو در سال ۱۳۸۹ تاسیس شده و وسیع ترین منطقه آزاد جهان است. ظرفیت توسعه صنعتی بر مبنای زنجیره تامین در کشورهای همسایه مبتنی بر تمایل شدید صنعت گران و فعالین اقتصادی کشور ترکیه برای حضور و سرمایه گذاری در فعالیت های صنعتی و تولیدی منطقه نیز از مزیت های منطقه بشمار می رود. تمدن باستانی، مکان های تاریخی و جذابیت های متعدد تاریخی و فرهنگی ماکو نیز سبب شده است جذابیت بین المللی بیشتری برای آن بوجود بیاورد. وجود این امتیازات و در نظر گرفتن این مسئله که کارآفرینی در ایران، اجرایی ترین و عملی ترین راهبرد برون رفت از بن بست ها و مشکلات اقتصادی و اجتماعی کشور است و نیازمند خط مشی هایی مبتنی بر تجربه های کشورهای پیشرفته و جهان سومی از یک طرف و شرایط بومی کشور از طرف دیگر می باشد، سبب گردید تا با انجام این پژوهش، و تجمیع کلیه موارد مطروحه به ارائه الگوی رشد کارآفرینی جهت توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو پرداخته شود.

توسعه منطقه

مفهوم توسعه منطقه ای این است که چگونه می توان برای یک منطقه که ممکن است شامل چند شهر بزرگ در یک منطقه و یا چند استان و یا ایالت، برنامه ریزی داشت تا در سطح ملی و جهانی به برتری های نسبی مورد نظر مسئولین و سیاستمداران آن منطقه نایل شد و در این میان از توازن در پیشرفت و رشد آن منطقه بصورت همگن بهره مند شد. تئوریهای توسعه منطقه ای عمدتاً ریشه در سه شاخه علمی علوم منطقه ای، اقتصاد منطقه ای و جغرافیای تئوریک دارند (عزیزی و ترکاشوند، ۱۳۹۵).

مطالعه و بررسی تحقیقات گذشته در خصوص موضوع تحقیق نشان داده است که این موضوع مورد توجه محققان بوده است لذا پیشینه ای از تحقیقات داخلی و خارجی به اختصار به شرح زیر آمده است:

جمینی و جمشیدی (۱۴۰۰) در تحقیقی تحت عنوان مدل سازی عوامل مؤثر بر توسعه شاخص های کارآفرینی در مناطق روستایی ایران، به این رسیدند که دو عامل سیاست های حمایت اقتصادی و عوامل محیطی منطقه ای به ترتیب با اثر کل ۰/۶۱۳ و ۰/۴۶۱ از عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی است. ورکیانی پور و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیقی با عنوان ارائه مدل توسعه کارآفرینی زنان با رویکرد توسعه پایدار روستایی در استان گلستان، به این دست یافتند که به طور کلی فعالیتهای کارآفرینی زنان، زمینه های کاهش فقر در روستاها را فراهم نموده و به سوی توسعه پایدار روستایی سوق داده است. گودرزی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیق خود به این دست یافتند که ۷ بعد فرهنگ کارآفرینی شامل نقش دولت، ساختار دانشگاه ها، شیوه آموزشی دانشگاه، تحقیق و تجاری سازی، ارتباطات بیرونی و زیرساخت مالی برای توسعه دانشگاه کارآفرین در حوزه علوم انسانی نقش دارند. کاظمی و همکاران (۱۳۹۶) تحقیقی طراحی مدلی برای شناسایی فرصت های کارآفرینی در مناطق بندری به انجام رساندند که چهار معیار صنعتی، بازرگانی، تولیدی و خدماتی را به عنوان شاخص های کلان در ایجاد فرصت کارآفرینانه های مطرح کردند. رحمت زاده و سجادی (۱۳۹۵) در تحقیقی تحت عنوان تأثیر کارآفرینی بر رشد اقتصادی ایران با استفاده از روش ARDL که کارآفرینی در کنار سایر متغیرهای به کار برده شده، اثر معنی داری بر رشد اقتصادی داشته است. این نتایج نشان می دهد که باید به ایجاد زمینه کارآفرینی در کشور در کنار سایر عوامل اثر گذار بر رشد اقتصادی توجه شود.

برچی^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در تحقیق خود به این رسیدند که به طور کلی عوامل متعددی مانند سیاست مالیاتی، پارانه های دولت، حمایت از مالکیت معنوی، فرایندهای مختل حقوقی، ساختار جامعه مدنی، شرای اقتصادی و... در توسعه فعالیت های کارآفرینی در مناطق مختل نقش دارند. پرادان^۲ و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیق خود به این دست یافتند که تأثیر مثبت و معنادار متغیرهای کارآفرینی و نوآوری بر رشد اقتصادی وجود دارد. کلوپستن^۳ و همکاران (۲۰۱۹) در تحقیق خود به این رسیدند که ماهیت تأسیس و توسعه یک استارت آپ در دانشگاه تحت تأثیر عملکرد کارآفرینان دانشگاهی آن است، زیرا ممکن است آن ها در جهت دستیابی به اهداف خود، در مسیری حرکت

1 Burchi
2 Pradhan
3 Klofsten

کنند که با استراتژی های مدیریت دانشگاه متفاوت باشد. در صورتی که اگر یک دانشگاه عملکرد نهایی مطلوبی داشته باشد، می تواند دیدگاه دانشکده ها و رشته های مختلف آن را نسبت به کارآفرینی تغییر دهد. یوسف و البانی^۱ (۲۰۱۶) در تحقیقی بررسی نقش کارآفرینی در توسعه اقتصادی عربستان سعودی پرداختند و به این رسیدند که کارآفرینی نقش قابل توجهی در شکل گیری چشم انداز اقتصاد یک کشور دارد. اقتصاددانان و سیاست گذاران بر این نکته واقفند. در واقع، کارآفرینی موتور رشد اقتصادی است که به عنوان یک کاتالیزور برای گسترش و ترویج فعالیت های تولیدی در هر حوزه از زندگی اقتصادی در سراسر جهان قلمداد می شود. آپاریو^۲ و همکاران (۲۰۱۶) در تحقیقی به بررسی عوامل نهادی، کارآفرینی و رشد اقتصادی با استفاده از مدل حداقل مربعات از طریق داده های پانل نامتعادل برای ۴۳ کشور (۲۰۱۲-۲۰۰۴) پرداختند و به این رسیدند که نهادهای غیررسمی تأثیر بالاتر از نهادهای رسمی در فرصت کارآفرینی دارد. متغیرهایی مانند کنترل فساد، اعتماد به نفس در مهارت های فرد و به دست آوردن اعتبار، اثر مثبت فرصت کارآفرینی بر رشد اقتصادی در تمام کشورهای نمونه، و به خصوص در کشورهای آمریکای لاتین به عنوان یک گروه همگن را نشان می دهد. باتوجه به پیامدهای سیاست، نتایج همچنین نشان می دهد که تشویق نهادهای مناسب برای فرصت کارآفرینی رشد اقتصادی را افزایش دهد.

روش پژوهش

روش تحقیق، از نوع ترکیبی (کیفی، کمی) و از نوع اکتشافی است. تحقیق از نظر هدف، توسعه ای-کاربردی است، روش گردآوری داده ها، کتابخانه ای و پیمایشی است. در روش کتابخانه ای، از مطالعات سیستماتیک کتب، تحقیقات گذشته بهره گرفته شد. در پیمایشی، ابزار گردآوری داده، مصاحبه عمیق نیمه ساختار یافته است. روش تجزیه و تحلیل داده ها در مرحله کیفی، تحلیل مضمون است. علی رغم مطالعات و تحقیقاتی که در حوزه کارآفرینی انجام شده است، بطور مستقیم و مفصل به رشد کارآفرینی در مناطق آزاد پرداخته نشده است. لذا نبود چنین پژوهش هایی ضرورت استفاده که از تحلیل مضمون را مطرح می کند. در این روش پس از کدگذاری داده ها می توان مؤلفه ها، ابعاد و شاخص های مدل رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو را شناسایی کرد. و نرم افزار MAXQDA جهت تجزیه و تحلیل کیفی داده ها بکار رفت. برای اعتبار روایی از CVR استفاده شده است، (فرمول ۱) در این روش سوالات تحقیق در اختیار کارشناسان متخصص و خبرگان قرار گرفت، برای ارزیابی، تعداد این افراد ۱۵ نفر می باشد. از آنها خواسته شد تا هر یک از سوالات را بر اساس طیف سه بخشی لیکرت (گویه ضروری است، گویه مفید است ولی ضروری نیست، گویه ضرورتی ندارد) طبقه بندی کنند. ۱۳ نفر از این ارزیابان گویه ها را ضروری دانستند. جهت بررسی پایایی محتوای کیفی نیز از روش ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد. که براساس جدول ۱، آماره آلفای کرونباخ تمامی ابعاد در این تحقیق ۰/۸۱ یعنی بالاتر از ۰/۷ شده است که نشان از پایایی مناسب سازه های مدل تحقیق است و حاکی از این است که مدل تحقیق از پایایی مناسب برخوردار است.

1 Yusuf & Albanawi .

2 Aparicio & Urbano. Audretsch.

جدول ۱- محاسبه آلفای کرونباخ

متغیرها	آلفای کرونباخ
زیرساخت کارآفرینی	۰/۸۲۵
حمایت بخش دولتی و خصوصی	۰/۸۱۵
پیش‌نیاز کارآفرینی	۰/۸۴۳
فناوری و سیستم	۰/۷۴۹
بعد اجتماعی- فرهنگی	۰/۸۴۶

منبع: یافته پژوهشگر

جامعه آماری در بخش کیفی شامل کلیه خبرگان، متخصصین رشته کارآفرینی و کارآفرینان منطقه آزاد می‌باشند که ۱۵ نفر به عنوان نمونه به روش غیرتصادفی هدفمند در نظر گرفته شدند. ابزار گردآوری داده در مرحله کمی، پرسشنامه است و روش گردآوری داده پیمایشی است. برای بررسی پایداری مدل بیرونی از معیار ضریب آلفای کرونباخ و معیار پایداری ترکیبی (CR) بهره گرفته شد. جامعه آماری در مرحله کمی، کلیه کارآفرینانی که در منطقه آزاد مشغول به فعالیت هستند می‌باشند. که براساس فرمول کوکران حجم نمونه ۱۳۰ نفر در نظر گرفته شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در مرحله کمی نیز، روش معادلات ساختاری است که جهت تحلیل عاملی تأییدی، بررسی روابط بین متغیرها و آزمون فرضیه بکار می‌رود. که از نرم افزار Smart pls بهره گرفته شد.

یافته پژوهش

در مرحله کیفی جهت طراحی مدل، از تحلیل مضمون بهره گرفته شد که شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی است. که به شرح زیر انجام شد: فرآیند کدگذاری باز: ابتدا یادداشت برداری و علامت‌گذاری متن و معانی انجام شد سپس داده‌های مدل رشد کارآفرینی توسعه کارآفرینی برای منطقه آزاد ماکو از متن مصاحبه توسط محقق خوانده شد و با آن‌ها آشنا شد. در این مرحله کدهای اولیه شناسایی شد. در این مرحله، ۱۴۲ مفهوم شناسایی شد. در جدول ۲ بخشی از مصاحبه با خبرگان آمده است. فرآیند کدگذاری محوری: در مرحله دوم اعتبار تم‌ها در رابطه با مجموعه داده‌های ابعاد رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو در نظر گرفته می‌شود. در این مرحله ۳۲ شاخص شناسایی و دسته بندی شد. فرآیند کدگذاری انتخابی: محقق در این مرحله، تم‌هایی را که برای تحلیل ارائه کرده، تعریف کرده و مورد بازبینی مجدد قرار داد، سپس داده‌های داخل آن‌ها را تحلیل کرد. به وسیله تعریف و بازبینی کردن، ماهیت آن چیزی که یک تم در مورد آن بحث می‌کند مشخص شده و تعیین می‌گردد که هر تم کدام جنبه از داده‌ها را در خود دارد. با استفاده از نتایج مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته طی مرحله کدگذاری و نیز با الهام از ادبیات نظری و تجربی

موضوع، کدهای شناسایی شده، در این تحقیق تعریفی که از رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو می‌توان ارائه داد که شامل ۵ آیتم یعنی ۵ مضمون اصلی باشد که از تحلیل داده‌های کیفی به دست آمد که عبارتند از: ۱. زیرساخت کارآفرینی. ۲. حمایت بخش دولتی و خصوصی. ۳. پیش‌نیاز کارآفرینی. ۴. فناوری و سیستم. ۵. بعد اجتماعی- فرهنگی و ۱۵ مضمون فرعی اصول و قوانین کارآفرینی، آموزش و مهارت کارآفرینی، بهره‌گیری از مزیت رقابتی و ابتکارات، مشوق اقتصادی عوامل سیاسی- اجتماعی، قوانین ساده جهت کارآفرینان، توجه به اقدامات نوآورانه بخش‌های خصوصی عمومی، شرایط و اقتصاد محیطی، تعهد و مسئولیت‌پذیری، توانایی و مهارت نفوذ بازار، کاربرد اینترنت و بین‌المللی سازی تجارت، سیستم الکترونیکی حمل و نقل، تقویت فرهنگ کارآفرینی، تقویت آموزش کارآفرینی، فراهم آوردن بستر ایجاد و رشد کارآفرینی می‌باشد. که مدل رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی را ایجاد می‌کنند.

لذا مدل نهایی تحقیق حاضر از ۵ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون فرعی ایجاد شده است که در شکل ۱ آمده است.

جدول ۲- بخشی از متن مصاحبه صاحب‌نظران

ردیف	متن مصاحبه	کدهای اولیه
۱	آموزش و مهارت‌سازمانی اصلاح فرآیندها و رویه‌های سازمانی اقتصاد خودکفا نگاه همزمان به کیفیت و کمیت در توسعه و رشد منطقه	قوانین ساده جهت کارآفرینی
۲	اهمیت در توسعه منطقه اصلاح قوانین کسب و کار و بهره‌گیری از مزیت رقابتی استفاده از فرآیندهای ابتکاری و خلاق	استفاده از فرآیندهای ابتکاری و خلاق اصلاح قوانین کسب و کار و بهره‌گیری از مزیت رقابتی
۳	تحلیل و بررسی فرآیندهای توسعه -نظارت بر پیشرفت توسعه -کمک به برنامه ریزی	تحلیل و نظارت بر توسعه و برنامه‌ریزی توسعه

منبع: یافته پژوهشگر

شکل ۱- مدل رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

تأیید مدل طراحی شده

پس از طراحی مدل از مصاحبه‌های صورت گرفته و تحلیل مضمون صورت گرفته، به بررسی ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده پرداخته شد. از همین رو از تحلیل عاملی تاییدی برای بررسی مدل استفاده شد. لذ بررسی مدل پژوهش طی سه مرحله انجام می‌شود. در مرحله اول مدل بیرونی پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد در مرحله دوم نوبت به بررسی مدل درونی می‌رسد و مرحله سوم نیز به بررسی مدل کلی پژوهش اختصاص دارد.

ارزیابی مدل اندازه‌گیری (مدل بیرونی)

در بررسی مدل بیرونی پژوهش ابتدا پایایی و به دنبال آن روائی مدل درونی بررسی می‌شود.

۱-۵-۶-۴- پایائی مدل بیرونی

برای بررسی پایائی مدل بیرونی از معیار ضریب آلفای کرونباخ و معیار پایائی ترکیبی (CR) استفاده شده است.

الف) ضریب آلفای کرونباخ

ضریب آلفای کرونباخ عامل دیگری است که مقدار آن از ۰ تا ۱ متغیر است، مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ (کرونباخ، ۱۹۵۱)، نشانگر پایایی قابل قبول است. البته موس^۱ و همکاران (۱۹۹۸) در مورد متغیرهایی با تعداد سؤالات اندک، مقدار ۰/۶ را به عنوان سرحد ضریب آلفای کرونباخ معرفی کرده‌اند. در جدول ۳، مقدار این ضریب برای هر یک از عوامل برآورد شده است.

جدول ۳- ضریب آلفای کرونباخ

آلفای کرونباخ	متغیرها
۰/۸۲۵	زیرساخت کارآفرینی
۰/۸۱۵	حمایت بخش دولتی و خصوصی
۰/۸۴۳	پیش‌نیاز کارآفرینی
۰/۷۴۹	فناوری و سیستم
۰/۸۴۶	بعد اجتماعی- فرهنگی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

مطابق با جداول ۳، معیارها برای سازه‌ی مورد نظر بالاتر از ۰/۷ است یعنی ۰/۸۱۵ شده است که حاکی از پایایی مناسب مدل دارد.

ب) پایائی ترکیبی

این معیار توسط ورتس^۲ و همکاران (۱۹۷۴) معرفی شد و برتری آن نسبت به آلفای کرونباخ در این است که پایایی سازه‌ها نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه‌هایشان با یکدیگر محاسبه می‌گردد. در صورتی که مقدار پایایی ترکیبی برای هر سازه بالای ۰/۷ شود، نشان از پایایی درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد و مقدار کمتر از ۰/۶ عدم وجود پایایی را نشان می‌دهد. ذکر این نکته ضروری است که پایایی ترکیبی در مدل سازی ساختاری معیار بهتری از آلفای کرونباخ به شمار می‌رود به دلیل اینکه در محاسبه‌ی ضریب آلفای کرونباخ در مورد هر سازه، تمامی شاخص‌ها با اهمیت مساوی در محاسبات وارد می‌شوند. در حالی که برای محاسبه پایایی ترکیبی، شاخص‌ها با بارعاملی بیشتر، اهمیت زیادتری دارند. این موضوع باعث می‌شود که مقادیر پایایی ترکیبی سازه‌ها، معیار واقعی‌تر و دقیق‌تری نسبت به آلفای کرونباخ آن‌ها باشد.

¹ Moss

² Werts

جدول ۴- پایایی ترکیبی

پایایی ترکیبی	متغیرها
۰.۸۷۰	زیرساخت کارآفرینی
۰.۸۹۱	حمایت بخش دولتی و خصوصی
۰.۷۳۴	پیش‌نیاز کارآفرینی
۰.۷۰۵	فناوری و سیستم
۰.۷۰۹	بعد اجتماعی- فرهنگی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

با توجه به بالاتر بودن ضریب پایایی ترکیبی متغیرهای جدول ۴، نشان از مناسب و برازش قابل قبول مدل‌های اندازه‌گیری دارد.

بر اساس نتایج به دست آمده، همه عوامل شناسایی شده در این سازه از پایایی بالایی در مدل برخوردار هستند. پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ در مورد همه متغیرها بالاتر از ۰.۷ است. در نتیجه نتایج بررسی متغیرهای مدل در مورد این دو معیار برازش مناسب مدل را تایید می‌کند.

بررسی روایی واگرا

همانگونه که از جدول برگرفته از روش فورنل و لاکر (۱۹۸۱) مشخص می‌باشد، می‌توان اظهار داشت که متغیرهای مکنون در مدل تعامل بیشتری با شاخص‌های خود دارند تا با سازه‌های دیگر و روایی واگرای مدل در حد مناسبی است.

جدول ۵- روش فورنل و لاکر

متغیر	زیرساخت کارآفرینی	حمایت بخش دولتی و خصوصی	پیش‌نیاز کارآفرینی	فناوری و سیستم	بعد اجتماعی- فرهنگی
زیرساخت کارآفرینی	۰.۶۵۰				
حمایت بخش دولتی و خصوصی	۰.۵۵۵	۰.۸۵۵			
پیش‌نیاز کارآفرینی	۰.۳۴۶	۰.۱۴۹	۰.۷۶۹		
فناوری و سیستم	۰.۸۰۶	۰.۶۲۵	۰.۵۷۳	۰.۶۷۰	
بعد اجتماعی- فرهنگی	۰.۴۸۸	۰.۱۶۵	۰.۴۹۶	۰.۵۱۴	۰.۶۸۳

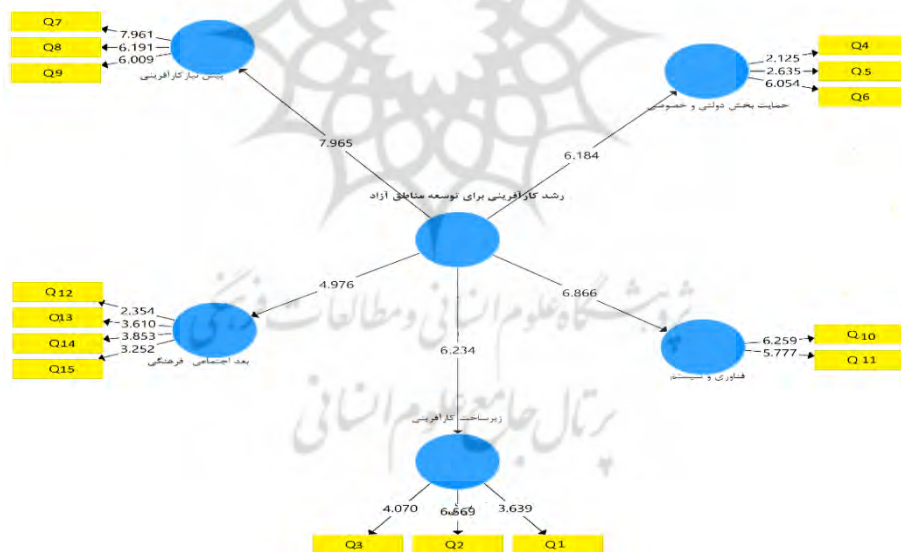
منبع: یافته‌های پژوهشگر

بررسی روابط بین متغیرهای مدل تحقیق

در شکل ۲ و ۳، نتایج CFA اصلاح شده و بارهای عاملی استاندارد شده برای سازه رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد مورد ارزیابی قرار گرفته است. شاخص‌های برازش مدل تاییدی نشان دهنده برازش قابل قبول برای سازه رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد می باشد.

نتایج بررسی اولیه نشان می‌دهد که از نظر جامعه آماری، کلیه مولفه‌های شناسایی شده مربوط به سازه می باشند و سازه رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی به درستی از مولفه‌های استخراج شده تشکیل شده است. در جدول ۶، به بررسی شاخص‌های برازش سازه رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی در مدل پرداخته شده است.

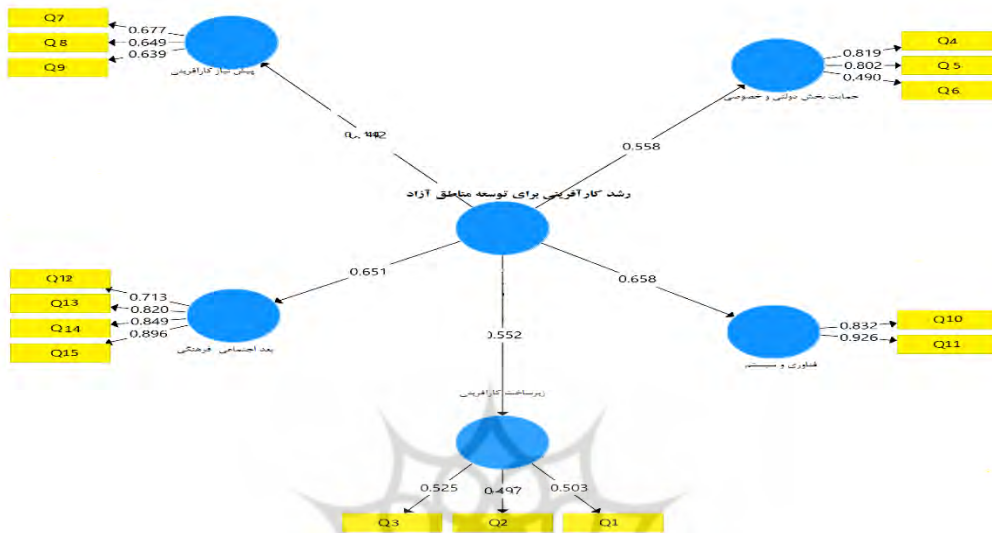
بدین ترتیب بر اساس نتایج به دست آمده مشخص می شود که سازه طراحی شده برای رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی، دارای برازش مناسبی است و از همین رو سازه طراحی شده تاییدی می گردد. و بر اساس نتایج به دست آمده مشخص می‌شود که مسیر مورد بررسی بر اساس روابط بین متغیرهای پژوهش، از اعتبار کافی برخوردار می باشد.

شکل ۳- آماره t مربوط به هر یک از روابط بین متغیرهای رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس

تامین منافع جامعه محلی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

شکل ۴- بارهای عاملی تعیین شده بین سازه رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی
منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول ۶- شاخص‌های برازش برای مدل رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی

IFI	NFI	CFI	AGFI	GFI	RMSEA	درجه آزادی/کای دو	شاخص
۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۱	۰.۹۱	۰.۹۲	۰.۰۸۶	۱.۵۲۹	مقدار محاسبه شده
≥ 0.90	≥ 0.90	≥ 0.90	≥ 0.90	≥ 0.90	≤ 0.1	≤ 3	سطح قابل قبول
مناسب	مناسب	مناسب	مناسب	مناسب	مناسب	مناسب	نتیجه

منبع: یافته‌های پژوهشگر

بررسی فرضیات تحقیق

فرضیه اول: زیرساخت کارآفرینی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج به دست آمده مقدار ضریب تعیین برابر ($T \text{ value}=6/234$) از مقدار $1/96$ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر ($\text{Sig}=0.003$) از مقدار $0/05$ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان 99 درصد فرضیه اول فرض H_0 را رد و فرض H_1 را تایید می‌کند، یعنی زیرساخت کارآفرینی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. بتا $\beta=0.123$ که خبر از شدت تاثیر 0.123 می‌دهد یعنی اگر متغیر برون زای زیرساخت کارآفرینی را یک واحد تغییر دهیم به اندازه 0.123 واحد رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی در همان جهت تغییر می‌کند. بنابراین زیرساخت کارآفرینی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. یعنی پیش بینی می‌شود اگر مدل در نمونه‌ای بزرگ اجرا گردد این فرضیه تایید شود.

فرضیه دوم: حمایت بخش دولتی و خصوصی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج به دست آمده در مقدار ضریب تعیین برابر ($T \text{ value}=6/184$) از مقدار $1/96$ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر ($\text{Sig}=0.000$) از مقدار $0/05$ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان 99 درصد فرضیه دوم فرض H_0 را رد و فرض H_1 را تایید می‌کند، یعنی حمایت بخش دولتی و خصوصی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. بتا $\beta=0.270$ که خبر از شدت تاثیر 0.270 می‌دهد یعنی اگر متغیر برون زای حمایت بخش دولتی و خصوصی را یک واحد تغییر دهیم به اندازه 0.270 واحد رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی در همان جهت تغییر می‌کند. بنابراین حمایت بخش دولتی و خصوصی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. یعنی پیش بینی می‌شود اگر مدل در نمونه‌ای بزرگ اجرا گردد این فرضیه تایید شود.

فرضیه سوم: پیش‌نیازهای کارآفرینی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج به دست آمده در جدول مقدار ضریب تعیین برابر ($T \text{ value}=7/968$) از مقدار $1/96$ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر ($\text{Sig}=0/000$) از مقدار $0/05$ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان 99 درصد فرضیه سوم فرض H_0 را رد و فرض H_1 را تایید می‌کند، یعنی پیش‌نیازهای کارآفرینی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. بتا $\beta=0/226$ که خبر از شدت تاثیر $0/226$ می‌دهد یعنی اگر متغیر برون زای پیش‌نیازهای کارآفرینی را یک واحد تغییر دهیم به اندازه $0/226$ واحد رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی در همان جهت تغییر می‌کند. بنابراین پیش‌نیازهای کارآفرینی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. یعنی پیش بینی می‌شود اگر مدل در نمونه‌ای بزرگ اجرا گردد این فرضیه تایید شود.

فرضیه چهارم: فناوری و سیستم با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج به دست آمده مقدار ضریب تعیین برابر (T value=۶/۸۶۶) از مقدار ۱/۹۶ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر (Sig=۰.۰۰۱) از مقدار ۰/۰۵ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان ۹۹ درصد فرضیه چهارم فرض H0 را رد و فرض H1 را تایید می کند، یعنی فناوری و سیستم با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. بتا $\beta=0/225$ که خبر از شدت تاثیر ۰/۲۲۵ می دهد یعنی اگر متغیر برون زای فناوری و سیستم را یک واحد تغییر دهیم به اندازه ۰/۲۲۵ واحد رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی در همان جهت تغییر می کند. بنابراین فناوری و سیستم با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. یعنی پیش بینی می شود اگر مدل در نمونه ای بزرگ اجرا گردد این فرضیه تایید شود.

فرضیه پنجم: بعد اجتماعی- فرهنگی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج به دست آمده مقدار ضریب تعیین برابر (T value=۴/۹۷۶) از مقدار ۱/۹۶ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر (sig=۰.۰۰۱) مقدار ۰/۰۵ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان ۹۹ درصد فرضیه پنجم فرض H0 را رد و فرض H1 را تایید می کند، یعنی بعد اجتماعی- فرهنگی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. بتا $\beta=0/184$ که خبر از شدت تاثیر ۰/۱۸۴ می دهد یعنی اگر متغیر برون زای بعد اجتماعی- فرهنگی را یک واحد تغییر دهیم به اندازه ۰/۱۸۴ واحد برقرار مالیاتی تولیدکنندگان با تاکید بر مشکلات تولید در همان جهت تغییر می کند. بنابراین : بعد اجتماعی- فرهنگی با رشد کارآفرینی برای توسعه مناطق آزاد بر اساس تامین منافع جامعه محلی تاثیر معناداری دارد. یعنی پیش بینی می شود اگر مدل در نمونه ای بزرگ اجرا گردد این فرضیه تایید شود.

بحث و نتیجه گیری

تحقیق حاضر در دو مرحله کیفی و کمی مورد بررسی قرار گرفت که تحلیل مضمون در مرحله کمی منتج به ۵ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون فرعی شده است که مدل نهایی تحقیق را ایجاد کرده است.

نتایج مرحله کمی در ارتباط با فرضیه اصلی، نشان داد که مقدار ضریب تعیین برابر (T value= ۶/۲۳۴) از مقدار ۱/۹۶ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر (Sig=۰/۰۰۳) از مقدار ۰/۰۵ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان ۹۹ درصد فرضیه اصلی فرض H0 را رد و فرض H1 را تایید می کند، یعنی زیرساخت کارآفرینی بر رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو تاثیر معناداری دارد. نتایج فرضیه اول تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات جمینی و جمشیدی (۱۴۰۰)، گودرزی و همکاران (۱۳۹۷) و برچی^۱ و همکاران (۲۰۲۱) همسو و هم راستا می باشد.

^۱ Burchi

در ارتباط با فرضیه اول فرعی، بر اساس نتایج به دست آمده مقدار ضریب تعیین برابر (T value= ۶/۱۸۴) از مقدار ۱/۹۶ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر (Sig=۰/۰۰۰) از مقدار ۰/۰۵ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان ۹۹ درصد فرضیه دوم فرض H0 را رد و فرض H1 را تایید می کند، یعنی حمایت بخش دولتی و خصوصی بر رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو تاثیر معناداری دارد. نتایج فرضیه دوم تحقیق حاضر با نتایج تحقیق وریکیانی پور و همکاران (۱۳۹۸)، کاظمی و همکاران (۱۳۹۶) و همسو و هم راستا می باشد.

در ارتباط با فرضیه دوم فرعی، بر اساس نتایج به دست آمده مقدار ضریب تعیین برابر (T value= ۷/۹۶۸) از مقدار ۱/۹۶ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر (Sig=۰/۰۰۰) از مقدار ۰/۰۵ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان ۹۹ درصد فرضیه سوم فرض H0 را رد و فرض H1 را تایید می کند، یعنی پیش نیاز کارآفرینی بر رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو تاثیر معناداری دارد. نتایج فرضیه سوم تحقیق حاضر با نتایج جمینی و جمشیدی (۱۴۰۰) و رحمت زاده و سجادی (۱۳۹۵) و یوسف و البانی (۲۰۱۶) همسو و هم راستا می باشد.

در ارتباط با فرضیه سوم فرعی، بر اساس نتایج به دست آمده مقدار ضریب تعیین برابر (T value= ۶/۸۶۶) از مقدار ۱/۹۶ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر (Sig=۰/۰۰۱) از مقدار ۰/۰۵ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان ۹۹ درصد فرضیه سوم فرعی فرض H0 را رد و فرض H1 را تایید می کند، یعنی فناوری و سیستم بر رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو تاثیر معناداری دارد. نتایج فرضیه چهارم تحقیق حاضر با نتایج تحقیق پرادان و همکاران (۲۰۲۰) و آپاریو و همکاران (۲۰۱۶) همسو و هم راستا می باشد.

در ارتباط با فرضیه چهارم فرعی، بر اساس نتایج به دست آمده مقدار ضریب تعیین برابر (T value= ۴/۹۷۶) از مقدار ۱/۹۶ بیشتر بوده و همچنین سطح معناداری برابر (Sig=۰/۰۰۱) از مقدار ۰/۰۵ کمتر بوده است در نتیجه با اطمینان ۹۹ درصد فرضیه پنجم فرض H0 را رد و فرض H1 را تایید می کند، یعنی بعد اجتماعی- فرهنگی بر رشد کارآفرینی برای توسعه منطقه تجاری آزاد ماکو تاثیر معناداری دارد. نتایج فرضیه پنجم تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات کاظمی و همکاران (۱۳۹۶) و کلوپستن و همکاران (۲۰۱۹) همسو و هم راستا می باشد.

در این بخش با توجه به دستاوردهای پژوهش، پیشنهاداتی پیرامون ابعاد و مولفه های و به عبارتی پیرامون فرضیه های تحقیق مطرح شده توسط محقق پرداخته شده است. مخاطب این پیشنهادات، کلیه مدیران شرکتها و سیاستگذاران حوزه کارآفرینی، کارآفرینان منطقه آزاد ماکو می باشد.

پیشنهادات مبتنی بر یافته

براساس فرضیه اصلی:

- پیشنهاد می شود دسترسی به امکانات تحقیق و توسعه شامل سرمایه گذاری دولت در تحقیق و توسعه، تسهیل
- شرایط و امکانات تست برای کارآفرینان صورت گیرد.

- پیشنهاد می شود بودجه به منطقه آزاد ماکو از محل بودجه عموم کشور، به منظور ساخت و تأسیس امکانات زیربنایی و زیرساخت‌های اساسی منطقه و انجام سرمایه‌گذاری‌های عظیم دولتی در این خصوص اختصاص یابد.
- پیشنهاد می شود برنامه‌های صدا و سیما و سایر رسانه‌ها در کشور، بر زمینه‌های انسانی و اخلاقی رشد کارآفرینی و استفاده از این افراد در کسب و کارها تمرکز نمایند تا بدین ترتیب، نوعی ترویج ارزشی برای شکل‌گیری فرهنگ کارآفرینی مخصوصاً در منطقه آزاد ماکو صورت گیرد.
- پیشنهاد می شود الگوی فرهنگ‌سازی توسعه کارآفرینی تدوین شود تا طی دوره‌های زمانی ۵ و ۱۰ ساله، اقدامات موثری در فرهنگ‌سازی از نظر ارزشی و عملی صورت گیرد. این برنامه‌ها موجب می شود که سیر فرهنگ‌سازی رشد کارآفرینی مشخص شود و به خصوص در دانشگاه‌ها و رشته‌های دانشگاهی علی‌الخصوص علوم انسانی، دیدگاه مثبت و عملیاتی نسبت به رشد توسعه فرهنگ کارآفرینی صورت گیرد.
- پیشنهاد می شود به منظور رشد و توسعه گام به گام کارآفرینی در منطقه آزاد ماکو و امکان ارزیابی عملکرد سیاست‌ها، سیاست‌ها در قالب اهداف قابل اندازه‌گیری از نظر کیفی و کمی و اهداف کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت تعریف شود.

براساس فرضیه اول فرعی:

- به منظور رشد کارآفرینی در منطقه آزاد ماکو، دولت باید همه تلاش خود را به کار ببندد. زیرا بدون حمایت دولت به عنوان متولی فرهنگ‌سازی و همچنین سیاستگذاری در کشور، فعالیت‌های مدیران، ناپیوسته و غیرمنسجم خواهد بود و بدین ترتیب نمی توان انتظار رشد و توسعه آن را در منطقه داشت. از همین رو دولت باید از همه امکانات و توان خود برای حمایت از کارآفرینی در در مناطق مختلف خصوصاً منطقه آزاد ماکو به کار ببندد.
- پیشنهاد می‌شود سیاست‌های داخلی و خارجی در راستای کاهش ریسک سیاسی مربوط به کارآفرینی در منطقه آزاد ماکو تنظیم گردد.
- پیشنهاد می‌شود دولت برای تقویت کارآفرینی و رشد کارآفرینی از طریق معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، زمینه‌های کاهش بوروکراسی را فراهم نماید تا هم بوروکرات‌ها با توان بالاتری بتوانند به منطقه آزاد و کارآفرینان منطقه آزاد ماکو خدمت نمایند که دانشجویان کارآفرینی و کارآفرینان در فرایند پیچیده بوروکراسی توان و انگیزه خود را از دست ندهند. این امر می‌تواند با ادغام شدن نهادهای زیرمجموعه دولت برای تایید و ارزش گذاری و اعطای وام و تسهیلات و ... صورت پذیرد.
- پیشنهاد می‌شود بستر سازی برای رعایت قوانین مالکیت معنوی و رعایت قوانین ضد انحصار، قوانین مالیاتی، کار و ورشکستگی و در مجموع بهبود کارایی چارچوب‌های قانونی در زمینه کسب و کار صورت گیرد.
- پیشنهاد می‌شود در راس امور سیاستگذاری برای رشد و توسعه کارآفرینی، افزایش اختیارات انجمن‌ها قرار داشته باشد.

- پیشنهاد می‌شود دفتر انجمن کارآفرینی در منطقه آزاد ماکو توسط مسئولان منطقه و کشور مورد حمایت مالی و معنوی قرارگیرد تا در بدو امر، مشکلات موجود برای اداره این انجمن‌ها مرتفع شود.

براساس بر فرضیه دوم فرعی:

- پیشنهاد می‌شود نمایشگاه‌های کارآفرینی و تورها و اردوهای کارآفرینی به منظور بازدید از نوع و محل فعالیت کارآفرینان از نزدیک برگزار شود تا بدین ترتیب فرصت گردهمایی و حضور کارآفرینان و دانشجویان فراهم شود.
- پیشنهاد می‌شود بهبود دسترسی به منابع مالی شامل بهبود شرایط دسترسی عادلانه کارآفرینان و شرکت‌های کوچک به منابع مالی، وام و تسهیل دسترسی کارآفرینان و شرکت‌های کوچک منطقه آزاد ماکو به بازارهای سهام و نیز بکارگیری مکانیزم‌هایی در جهت افزایش سلامتی و شفافیت بانک‌ها و موسسات مالی صورت گیرد.
- پیشنهاد می‌شود برای کاهش الزامات و کنترل‌های دولتی در جهت کمک به رشد شرکت‌های کوچک و کارآفرینان در مراحل بالاتر رشد تلاش شود تا انگیزه کافی برای توسعه کمی و کیفی وجود داشته باشد.

براساس فرضیه سوم فرعی:

- پیشنهاد می‌شود قوانین مرتبط با حق مالکیت اختراع و حق تکثیر کارآفرینان منطقه آزاد اصلاح و تقویت شود.
- پیشنهاد می‌شود با استفاده از مزایا و تسهیلات قانونی، به ایجاد زیر ساخت‌ها در منطقه مبادرت گردد و رشد بخش صنعت و خدمات را که منوط به آماده سازی و احداث ساختمان برای واگذاری به متقاضیان کارآفرینی است را سرعت بخشید.
- پیشنهاد می‌شود ارتباطات حمل و نقل قوی و کافی به منظور ارتباط با بازارهای جهانی و داخلی ایجاد و توسعه یابد زیر حمل و نقل در بحث کارآفرینی بسیار اهمیت دارد. تجهیز ناوگان حمل و نقل جاده‌ای، دریایی، هوایی، برخورداری از شبکه حمل و نقل پویا، هماهنگ و سازمان‌یافته در منطقه آزاد ماکو از قبیل آب و برق، سوخت، تلفن، تلکس، ارتباطات راه دور، ساختمان‌ها از جمله شرایط موفقیت منطقه آزاد ماکو است؛ ضمن اینکه ایجاد تسهیلات و خدمات رفاهی، بهداشتی، اقامتی و تفریحی را نباید از نظر دور داشت.
- پیشنهاد می‌شود مدیران منطقه اقدامات لازم را در زمینه کارآفرینی از لحاظ بازاریابی و شناسایی بازار هدف انجام دهند. زیرا مدیران می‌توانند از طریق شناسایی بازارهای مصرف کشورهای آسیای میانه و جنوب شرقی آسیا و امکان ترانزیت کالا از طریق منطقه آزاد ماکو و ایجاد نمایشگاه‌های دائمی و موقت صنعتی و بازرگانی، برای نمایش محصولات و کالاها و توسعه بازاریابی صحیح کالاها و محصولات کمک نمایند.

براساس فرضیه چهارم فرعی:

- پیشنهاد می‌شود قوانین مربوط به کارآفرینی و رشد کارآفرینی در مناطق آزاد تغییر یابد زیرا، موفقیت مناطق آزاد، به خصوص ماکو با توجه به موقعیت خاص جغرافیایی منطقه در گرو امنیت اقتصادی کشور

است که باید از طریق قوانین و مقررات جاری مورد توجه قرار گیرد. هر کشور باید با استقرار نظم حقوقی و نهادی معطوف به رشد تولید و تجارت، شرایط باثباتی را برای فعالیت‌های بخش خصوصی در مناطق آزاد بوجود آورد و از راه تغییر مناسب قوانین و مقررات؛ به خصوص قوانین سرمایه‌گذار و مقررات ناظر بر حرکت و انتقال سرمایه و سود و قوانین کار؛ علاوه بر تأمین امنیت و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری و تقویت انگیزه‌ها، زمینه مناسبی در تسهیلات مالی و غیر مالی لازم برای مناطق آزاد ایجاد شود.

- پیشنهاد می‌شود سالانه جوایزی بر اساس ارزیابی عملکرد کارآفرینان خصوصاً منطقه آزاد ماکو در حمایت و رشد و توسعه کارآفرینی در نظر گرفته شود و با معرفی و تقدیر و امتیازدهی به کارآفرینان در مناطق مختلف، از عملکرد واقعی کارآفرینان حمایت مالی و معنوی به عمل آید.
- پیشنهاد می‌شود سرمایه‌گذاری در جهت افزایش کیفیت آموزش کارآفرینان منطقه آزاد ماکو به درستی صورت گیرد.
- پیشنهاد می‌شود با استفاده از سبک‌های مدیریت و رهبری مشارکتی در دانشگاه‌های منطقه آزاد ماکو، شور و اشتیاق و انگیزه و قدرت تصمیم‌گیری و مشارکت دانشجویان برای ورود به بازار، کارآفرینی اقتصادی و کارآفرینی اجتماعی افزایش یابد.
- پیشنهاد می‌شود از کادر آموزشی و بن بست شکن برای توسعه بنیان‌های کارآفرینی اجتماعی استفاده شود. بدین معنی که بخشنامه‌های سهل‌تر جهت پیش برد کار کارآفرینان تدوین شود و به عبارتی جهت فعالیت کارآفرینان نوپا، سختگیری نشود تا بتوانند به راحتی در مسیر کارآفرینی گام بردارند.
- پیشنهاد می‌شود برگزاری استارت‌آپ‌های کارآفرینی بصورت دوره‌ای در دانشگاه‌های منطقه آزاد ماکو انجام شود تا برگزاری این‌گونه رویدادها هم به استارت‌آپ‌ها برای دیده شدن و مطرح شدن کمک نماید و هم کارآفرینان بتوانند با این‌گونه استارت‌آپ‌ها، شرکت‌ها و تجربیات آنها آشنا شوند. از طرفی برگزاری این‌گونه رویدادها و مراسم، به توسعه یافتگی محیط، ایجاد شبکه‌های ارتباطی موثر و پویا شدن روابط دانشگاهی و کارآفرینان کمک می‌کند.
- پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزش کارآفرینی بصورت تلفیقی و تکمیلی در زیرگروه‌های درسی رشته علوم انسانی در دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه‌های منطقه آزاد ماکو قرار گیرد تا همه دانشجویان درس‌های مرتبط با آن را بصورت اختیاری یا اجباری بگذرانند.

پیشنهادات برای تحقیقات آینده

در این بخش پیشنهاداتی به محققان برای هدف‌گذاری طرح تحقیقات آتی ارائه می‌گردد. این محققان می‌توانند موضوعات رساله و پایان‌نامه یا طرح‌های تحقیقاتی را بر اساس این موضوعات تدوین نموده یا توسعه دهند.

(۱) شناسایی و اولویت‌بندی عوامل موثر بر رشد کارآفرینی در منطقه آزاد.

(۲) طراحی شبکه سیاست‌گذاری نهادی به منظور ارتقاء عملکرد کارآفرینی با محوریت دانشگاه‌ها.

محدودیت های پژوهش

هر پژوهش با توجه به شرایط ویژه خود، دارای محدودیت هایی است که محقق را در رسیدن به اهداف پژوهشی خود دچار مشکل می نماید.

- ۱) از جمله محدودیت های تحقیق ادراکات و ذهنیت های برداشت شده شخصی پاسخ دهندگان به سوالات می باشد و ممکن است آنچه از واقعیت های بیرونی ادراک می شود، با آنچه که واقعیت دارد، انطباق نداشته باشد.
- ۲) محدودیت های زمانی و مکانی به علت وجود ویروس کرونا و اجبار به مصاحبه غیر حضوری در برخی از مصاحبه ها

فهرست منابع

- پیری سارمانلو، عادل (۱۳۹۶) توسعه مناطق آزاد تجاری در بستر نظام اقتصاد مقاومتی (مطالعه موردی: منطقه چابهار). ماهنامه پژوهش ملل، ۲(۱۷)، ص ص ۱۰۳-۸۹.
- جمینی، داود. جمشیدی، علیرضا. (۱۴۰۰). مدل سازی عوامل مؤثر بر توسعه شاخص های کارآفرینی در مناطق روستایی ایران. نمونه پژوهش: منطقه اورامانات، استان کرمانشاه. برنامه ریزی فضایی، ۱۱، (۳)(۴۲)، ص ص ۹۴-۷۳.
- خدایانه، بهمن؛ مرادی، محمدعلی. پاداش، حمید. سخدری، کمال. (۱۴۰۰). شناسایی موانع نهادی توسعه کارآفرینی منطقه ای در ایران (رویکردی انتقادی به نظام تاریخی سیاست گذاری کارآفرینی)، انتقادی متون و برنامه های علوم انسانی، ۲۱(۴)، ص ص ۱۱۱-۸۷.
- رحمت زاده، فاطمه. سجادی، سید صحب. (۱۳۹۵). تأثیر کارآفرینی بر رشد اقتصادی ایران با استفاده از روش ARDL. چهارمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، آتن - یونان.
- ساغری، فاطمه، علی اسماعیلی، عبدالله، حسین زاده، بابک. (۱۳۹۷) بررسی عوامل مؤثر بر توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه های استان مازندران. "پژوهش در نظام های آموزشی"، ص ص ۱۰۴۳-۱۰۲۹.
- عاشوری، تقی؛ قزل سفلو، حمیدرضا. عسگر شمسی، میثم. (۱۴۰۰). طراحی الگوی توسعه کارآفرینی دوران سازمانی در مجموعه های تفریحی ورزشی، مطالعات اجتماعی گرد شگری، ۹(۱۷)، ص ص ۲۴۴-۲۱۹.
- عزیزی، محمد. ترکشوند، حسین. (۱۳۹۵). نقش سرمایه کارآفرینی و اقتصاد خلاق در توسعه منطقه ای (با چشم انداز سرمایه فکری). "اولین همایش ملی اقتصاد خلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب".
- فدایی، حسین، (۱۳۹۰)، تحلیلی بر مناطق آزاد کشور، گزارش تحلیلی، تهران.
- فردوسی، مسعود، مولوی طالقانی، یاسمین. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در دانشگاه علوم پزشکی. اصفهان: یک مطالعه کیفی. "راهبردهای مدیریت در نظام سلامت"، ۴(۳)، ص ص ۲۵۴-۲۴۰.
- کاظمی، مهدی. پورسعید، توسلی، علی. (۱۳۹۶). طراحی مدلی برای شناسایی فرصت های کارآفرینی در مناطق بندری. مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه، ۲، (۴)(۶)، ص ص ۵۳-۴۷.
- گودرزی، ریحانه. حسینی، سیدرسول. طبائیان، سیدکمال. (۱۳۹۷). چارچوبی برای توسعه کارآفرینی دانشگاهی در رشته های علوم انسانی در ایران. توسعه کارآفرینی، ۱۱(۴)، ص ص ۶۷۹-۶۶۱.

مختارپور، داود. شورش، فردین. (۱۴۰۱). طراحی مدل کارآفرینی بر اساس توانمندسازها برای ایران. اقتصاد مالی، ۱۶(۱۲) (۵۹)، صص ۱۷۸-۱۵۵.

مرادی، شیوا، رضایی، بیژن، پاپزن، عبدالحمید. (۱۳۹۵) شناسایی عوامل توسعه کارآفرینی از منظر کارآفرینان ایرانی (مورد مطالعه: تجربه زیسته کارآفرینان در برنامه تلویزیونی پیش). "توسعه کارآفرینی"، دوره ۹، شماره ۳، صص ۵۳۲-۵۱۲.

ورکیانی پور، حسینی، سیدمحمد رضا. سمیعی، روح الله. اشرفی، مجید. (۱۳۹۸). ارائه مدل توسعه کارآفرینی زنان با رویکرد توسعه پایدار روستایی در استان گلستان. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۹(۵۴)، صص ۱۶۶-۱۴۷.

Aparicio, Sebastian. Urbano, David. Audretsch, David. (2016). Institutional Factors, Opportunity Entrepreneurship and Economic Growth: Panel Data Evidence. *Technological Forecasting and Social Change*. 102: 45-61.

Burchi, A., Włodarczyk, B., Szturo, M., Martelli, D., (2021), The Effects of Financial Literacy on Sustainable Entrepreneurship, *Sustainability*, 13, 5070, <https://doi.org/10.3390/su13095070>.

Dobson, S., McLuskie, P., (2020), Performative entrepreneurship: identity, behaviour and place in adventure sports Enterprise, *International Entrepreneurship and Management*, 16 (1), 879-895.

Dvir, D., Sadeh, A. & Malach-Pines, A. (2010). "The fit between entrepreneur's personalities and the profile of the ventures they manage and business success: An exploratory study", *The Journal of High Technology Management Research*, 21(1): 43- 51.

Guerrero, M., Espinoza-Benavides, J., (2021), Do emerging ecosystems and individual capitals matter in entrepreneurial re-entry' quality and speed?, *International Entrepreneurship and Management Journal*, <https://doi.org/10.1007/s11365-020-00733-3>.

Klofsten, M., Fayolle, A., Guerrero, Maribel., Mian, S., Urbano., D & Wright., M. (2019). "The entrepreneurial university as driver for economic growth and social change - Key strategic challenges". *Technological Forecasting & Social Change*. 141:149-158.

Korsgaard, S., Müller, S. and Tanvig, H. (2015), Rural entrepreneurship or entrepreneurship in the rural – between place and space, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. 21, No. 1, pp. 5-26.

Kravets J. (2017). Building job competency. United States: Kravetz Associates. Mirzanti IR, Simatupang TM, Larso D. Mapping on Entrepreneurship Policy in Indonesia. *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 2015; 169: 346-53.

Pradhan, R., Rvin, M., Nair, M. and Bennett, S. (2020), The dynamics among entrepreneurship, innovation, and economic growth in the Eurozone countries, "Policy Modeling", 42(5): 1106-1122.

Toma, S.G., Grigore, A.M., and Marines, P. 2013. Economic Development and Entrepreneurship. *Procedia Economics and Finance* 8(2): 436-443.

Turban, E., Outland, J., King, D., Kyu Lee, J., Liang, T.-P., & Turban, D. (2018). *Electronic Commerce 2018 - A Managerial and Social Networks Perspective*. Switzerland: Springer.

Yusuf N and Albanawi NI. (2016). The Role of Entrepreneurship in Economic Development in Saudi Arabia. *Business and Economics Journal*. Vol. 7.

Yan, X. (2021). Employment and entrepreneurship education for university students based on improved ACO algorithm and embedded database, *Microprocessors and Microsystems*, <https://doi.org/10.1016/j.micpro.2021.104087>, PP. 1-16.

Developing a Model of Entrepreneurship Development for
The Development of free Zones Based on Local Community
Interests (Case Study: of Maku Free Zone)

Kaveh Iranzadeh Boukani¹
Hossein Adab²
Mohammad Reza Kabaranzadeh³

Receive: : 03/July/2024

Acceptance: 10/ September/2024

Abstract

Regarding the role and importance of entrepreneurship and the bright background of entrepreneurs in the development of many countries and considering the many economic problems facing the country and the help of each direction, promotion and dissemination of the concept of entrepreneurial orientation for the entrepreneurial and entrepreneurial culture of all the entrepreneurial people for all of the entrepreneurs in Iran especially Iran is of vital importance. Therefore, the aim of this study is to provide a model for the development of free zones based on local community interests. The research method is a combination of exploration and development. The statistical population in the qualitative phase is 15 experts, entrepreneurship professionals and the entrepreneurs of the free zone. They were selected by non-random sampling method. The statistical population consists of 130 entrepreneurs. The data collection method is survey and the data collection tool is a questionnaire in qualitative phase, systematic study and semi-structured and semi-structured interviews. The validity of the qualitative content was confirmed through face validity and the reliability of the qualitative content was confirmed through Cronbach's alpha coefficient which was 0/81 that the research model had appropriate reliability. Validity and reliability of the questionnaire was determined by convergent validity and composite reliability. The method of data analysis in the qualitative phase was content analysis. The method of data analysis in quantitative phase was structural equation modeling. In the qualitative phase five main themes and 15 sub-themes were identified. The findings of the study showed that the hypothesis has a significant effect and the model is fit. The result indicates that the free zone of Maku area is suitable for the development of entrepreneurship for residents and so on. Therefore, it is suggested to develop policies for entrepreneurship management, policy and implementation programs.

key words: Entrepreneurship, Entrepreneurship Development, Free zone, Regional Development.

Jel classification: M55, M56

¹ Department of Entrepreneurship Management, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Kaveh.iranzadeh@yahoo.com

² Department of Industrial Management, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (corresponding author). adabhossein@yahoo.com

³ Department of Industrial Management, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. kabaranzad@yahoo.com